Gróf Széchenyi Ödön szerepe a tűzvédelemben

Sárvár-felsővidéki gróf Széchenyi Ödön 1839. december 14-én, Pozsonyban, Széchenyi István és Seilern Crescencia grófnő kisebbik fiaként látta meg a napvilágot. Fivérével, Bélával (1837-1918) Nagycenken töltötték gyermekéveiket és ifjúkorukat.

Széchenyi Ödön tanulmányait Sopronban és Nagycenken, a szülői házban végezte. Kitűnően beszélt franciául, németül, angolul, olaszul, ismerte a latin és a görög nyelvet. Nyolcéves korától apja nincs mellette, a szabadságharc bukásakor alig volt kilenc éves. Édesapját sokat látogatta a döblingi gyógyintézetben, s tanácsára sokat utazott, hogy világot lásson, megismerje az európai országok életét, a modern, új technikákat. Korán megmutatkozott kiváló műszaki érzéke és érdeklődése az újdonságok iránt, különösen a hajózás és a gépészet érdekelte. Mindenben kiváló akart lenni, méltó a „legnagyobb magyar" fiához. Hazaszeretetét a szülői ház légköre biztosította.

1861-ben, apja halála (1860. április 8.) után Pestre költözött. A kalandokat kereső, nyughatatlan fiatalember édesapja munkáját folytatva lépett a közélet színterére. A kor azonban nem kedvezett a „legnagyobb magyar" fiának, mivel rebellisként tartották számon, minden megmozdulását, utazását titkosrendőrök figyelték, s igyekeztek személyét befeketíteni. Kortársai közül sokan nem értették meg, nem méltányolták törekvését.[1]

Az ifjú Gróf Széchenyi Ödön

Nagycenken olyan mély behatás érte, ami egész további életét meghatározta. 1860. szeptember 2-án tűz ütött ki, mely nyolc házat és gazdasági épületet hamvasztott el. A korabeli újsághír szerint *„A nagy Széchényi Istvánnak egyik fia, Ödön [...] legott a szerencsétlenség színhelyére sietett, s a nemes szívű grófok elsők voltak az oltók között, magukat veszélynek téve ki úgy, hogy gróf Széchényi Ödön ruhája testén égni kezdett. Ők azonnal intézkedtek, hogy némileg enyhítsék a szerencsétlen károsultak nyomorát.*"

Ugyanaznap Fertőszentmiklóson is tűz ütött ki, melynek 98 ház vált martalékává. Ödön gróf itt is azonnal megjelent: „*Ő itt is tett a lehetőségig, másnap pedig kenyérrel látta el a számos éhezőket."* Mint önkéntes tűzoltó átesett a „tűzkeresztségen", és bizonyára felötlött benne a tűzoltóságok megszervezésének gondolata is.[2]

Széchenyi Pestre költözése után gyakran járt külföldön. 1862-ben a magyar udvari kancellária Waldstein János gróf visszalépése után a Londonban megrendezett harmadik nemzetközi

---

[1] Kocsis Piroska: Széchenyi Ödön, a „tűzpasa" *Magyar Nemzeti Levéltár* http://mnl.gov.hu/print/8282

[2] Kocsis Piroska: Gróf Széchenyi Ödön, a magyar mágnás és a török főúr ARCHIVNET14. évfolyam (2014) 6. szám

világkiállítás kormánybiztosának nevezte ki. Kormánybiztosként mindent elkövetett, hogy a magyar kiállítási tárgyak „*a nemzet méltóságának megfelelő jó helyre jussanak*". Elérte, hogy a kiállított tárgyakat „*szembetűnő helyen*", két nagyobb udvarban helyezzék el, s e két kiállítási udvart magyar nemzeti színű zászlókkal díszítve „Hungary" felirattal látták el, ezzel is hirdetve „*nemzeti önállóságunkat*".

Részlet a londoni világkiállításból

Öthetes londoni tartózkodását felhasználva megismerkedett a világhírű helyi tűzoltó gárdával, a „Fire Brigade"-dal, és a legjobb ajánlólevelekkel szolgálatra jelentkezett, hogy gyakorlati tűzoltói ismereteket szerezzen.

Shaw Eyre Massey, londoni tűzoltóparancsnok

Az angol tűzoltókapitányt meglepte a fiatal, gazdag magyar mágnás vállalkozása, s engedélyezte belépését a tűzoltósághoz. Shaw Eyre Massey, a nagy tudással és szakértelemmel rendelkező parancsnok, akinek nevéhez fűződik a híres „bronzsisak" és a színházakban ma is használt vasfüggöny bevezetése, nem volt tekintettel a gróf származására, előkelő angol főúri összeköttetéseire. A legnehezebb, legfáradságosabb munkákat is elvégeztette vele, így Széchenyi cipelte, takarította és halzsírral kenegette a tömlőket, szerkarbantartási munkákat végzett úgy, hogy „megfájdult a háta", a „tenyere kikérgesedett". A gróf kiállta a próbát, munkabírásával, elszántságával, lelkesedésével és szeretetreméltó modorával megkedveltette magát, kivívta nemcsak a kapitány, hanem a tisztikar elismerését, a tűzoltó legénység megbecsülését.

Széchenyi Ödön londoni tűzoltóként

Szabadidejében nyüzsgő társasági életet élt, személyes jó barátja volt a walesi hercegnek, a későbbi VII. Edwardnak, a londoni előkelőségek, így lord Palmerston miniszterelnök ebédmeghívásán vett részt. A miniszterelnök és az angol főnemesek nem győzték magasztalni a gróf kitartó, lankadatlan szorgalmát és munkáját, s elismerésüket fejezték ki, mivel tudták, hogy *„hazája érdekében tanul és dolgozik".*

A hazafelé vezető úton egy láda könyvet hozott magával, majd néhány francia és német várost meglátogatva tanulmányozta az ottani tűzvédelem helyzetét. 1862. június 7-én Béla testvérének írt levelében már jelezte: *„tervem a tűzoltó egyletnek tervvázlatát kidolgozni".*

Külföldi tanulmányútjáról hazatérve megállapította, hogy *„városaink, így Pest és Buda is, a külföldi nagyobb városok tűzoltói felkészültsége mögött nagyon elmaradnak".* Széchenyi megérezte, hogy milyen nagy nemzet- és vagyonvédelmi fontossága van annak, ha szervezett tűzoltó testületek állnak állandó készültségben a tűz pusztításai ellen.

A Pesti Napló 1862. december 11-ei számában és más lapokban felvilágosító cikkeket írt „*A tűzoltóintézetek hasznosságáról". „A művelt országokban jól szervezett tűzoltó intézetek várják a garázda lángokat [...] itt Pesten – a fővárosban – dacára a tűzoltó műszerek szép számának, oly hiányok vannak a készültségre és kezelésre nézve, hogy egy okszerű beosztott és szervezett tűzoltóegyletnek létesítése a főszükséghez tartozik".*

A tűzoltóságok megalakításának kérdésével Jókai Mór is foglalkozott a Magyar Sajtó 1862. december 7-ei számában, „*A mai nap történt"* című rovatban, és a következőket írta: „*Gróf Széchenyi Ödön tűzoltó társulatot alakít a fővárosban. Óhajtandó, hogy ez intézmény hazánk legkisebb falujában is megvalósuljon. Ez nem parádé, amit csak mulatságra talál ki valaki untából: hazánkban a tűzoltás rendszeresítése igazán »égető« szükség."*

Terveinek megvalósításához elsősorban ismerőseit és barátait igyekezett megnyerni a „tűzoltóintézmény" körüli szervező munkájához. Az általa kidolgozott tervezet megvitatására 1862. december 16-ára meghívta mindazokat, akikről feltételezte, hogy támogatni fogják. 12 tagú szervező bizottságot alakított, majd 1863-ban személyesen kereste fel a tehetősebb polgárokat, kérve anyagi támogatásukat. Pénzgyűjtő körútján az akkor Pest-Budán tartózkodó világhírű írót, Alexandre Dumas-t is felkereste, aki 110 frankot adományozott a nemes cél érdekében, amit a gróf gavallérosan egy díszkard ajándékozásával viszonzott.

1864-ben publikálta a gróf „*A tűzoltás körül tett általános tapasztalatok"* című munkáját, amelyben a külföldi útjai során tapasztaltakat foglalta össze. Az elméleti tevékenységbe Follmann Alajos is bekapcsolódott, akivel közös tanulmányt jelentettek meg a tűzoltóságok szervezeti kereteire vonatkozóan.

EGY MINDNYÁJUNKÉRT, ÉS MINDNYÁJUNK EGYÉRT.

TŰZOLTÁS

KÖRÜL TETT

ÁTALÁNOS TAPASZTALATOK.

MEGYÉK, VÁROSOK, KÖZSÉGEK

ÉS KÜLÖNÖSEN AZ EZEKBEN ALAKULÓ

TŰZOLTÓ EGYLETEK

FIGYELMÉBE AJÁNLJA

Gr. SZÉCHENYI ÖDÖN,

A B.-P. ÖNKÉNYTUS TŰZOLTÓ EGYLET ID. ELNÖKE, ÉS A SZABAD KIR. ARAD VÁROSI ÖNKÉNYTES POLGÁRI TŰZOLTÓ KAR TISZTELETBELI TAGJA.

A fordítási jogot szerző magának fentartja.

PEST 1864.

RÁTH MÓR HIZOMÁNYA.

Az elméleti munkásságot gyakorlati tettek követték. Külföldi minták nyomán a nagy taglétszámú Nemzeti Torna Egylettel társultak a még gyér számú tűzoltóegyletek. Így jött létre a Nemzeti Torna és Tűzoltó Egylet. Gondot okozott azonban a bevételek elosztása.

Ezt követően a kancellária 1865-ben helyt adott a kérelemnek: *„az általa alapító társaival egyetemben Pest-Budán tervezett tűzoltóegyletet életbe léptesse megengedtessék, helyt adatik*".

Pest város tanácsa 1866. október 18-án tartott teljes ülésén hozott döntést az akkor már három éve húzódó „gróf Széchenyi Ödön contra Thaisz Elek főkapitány" ügyben, ami az önkéntes tűzoltóegylet alapszabályának 1. §-a miatt indult.

A Helytartótanácshoz 1863-ban jóváhagyásra beterjesztett alapszabálynak ezt a pontját a főkapitány kifogásolta, s azt kívánta, hogy az alapítandó egyesület parancsnoka és alparancsnokai a tűzvésznél a rendőrfőkapitány, illetve annak megbízottjának vezetése és parancsnoksága alá tartozzanak, és utasításaikat kötelesek legyenek követni. Gróf Széchenyi Ödön ezt nem volt hajlandó elfogadni. Kikötését a főkapitány továbbra is konokul fenntartotta, amiért is a jóváhagyás évről évre húzódott. Végül áthidaló megoldást hoztak, mely szerint az önkéntes tűzoltó egylet s annak parancsnokai kötelesek a főkapitány, illetve megbízottja rendelkezéseinek eleget tenni, tűzoltástechnikai tekintetben viszont egyedül a tűzoltóparancsnok, illetve alparancsnokok intézkedhetnek. Thaisz ezt a határozatot is megfellebbezte, s csak más ügyek miatti leváltása tett pontot a történtekre.

A pesti tűzoltók korabeli metszeten

Így lett az önkéntes tűzoltóság alapszabálya 1866-ban jóváhagyva, de Széchenyi csak 1869-ben tudta csapatát „begyakorolni". Mászótornyot állítottak fel a tornaegylet telkén, és a gróf által beszerzett két angol fecskendőn gyakorolták a szerelést vasár- és ünnepnapokon, vagy reggel,

istentisztelet előtt, este hálaadás után, így a kiképzés eredményeként alkalmassá váltak a tűzoltószolgálat ellátására.

Az 1869 októberében tartott közgyűlésen már egyenruhában jelentek meg a tűzoltók, és a parancsnokság a gróf vezetésével kidolgozta a Nemzeti Torna és Tűzoltó Egylet tűzoltó osztályának alapszabályait. Az őrtanya helyiségének kijelölésére és átengedésére kérvényt adtak be Pest város tanácsához, majd gyakorlómesteri állást rendszeresítettek, és a Londonban vásárolt tűzoltóautóval megkezdték a kiképzést.

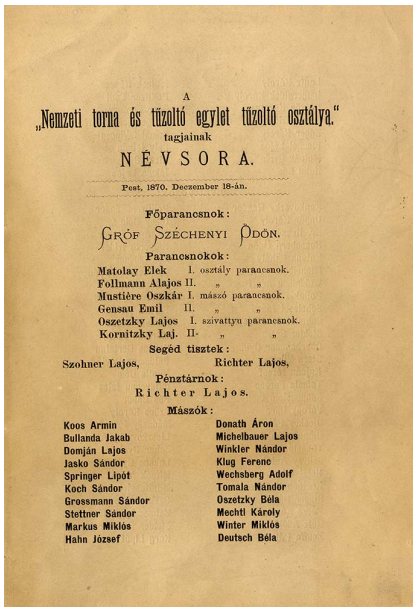

A

„Nemzeti torna és tűzoltó egylet tűzoltó osztálya."

tagjainak

NÉVSORA.

Pest, 1870. Deczember 18-án.

Főparancsnok:

GRÓF SZÉCHENYI ÖDÖN.

Parancsnokok:

Matolay Elek I. osztály parancsnok.
Follmann Alajos II. „ „
Mustière Oszkár I. mászó parancsnok.
Gensau Emil II. „ „
Oszetzky Lajos I. szivattyu parancsnok.
Kornitzky Laj. II. „ „

Segéd tisztek:

Szohner Lajos, Richter Lajos,

Pénztárnok:

Richter Lajos.

Mászók:

Koos Armin	Donath Áron
Bullanda Jakab	Michelbauer Lajos
Domján Lajos	Winkler Nándor
Jasko Sándor	Klug Ferenc
Springer Lipót	Wechsberg Adolf
Koch Sándor	Tomala Nándor
Grossmann Sándor	Oszetzky Béla
Stettner Sándor	Mechtl Károly
Markus Miklós	Winter Miklós
Hahn József	Deutsch Béla

A tűzoltók úgy látták, hogy háttérbe szorulnak a Nemzeti Torna és Tűzoltó Egyletben a bevételek felhasználásakor, ezért végül kiváltak.

Az önkéntes tűzoltók 1870. január 9-én kezdték meg működésüket. Ez ténylegesen abból állt, hogy az Eskü téri őrtanyán egy őrparancsnok és nyolc tűzoltó éjszakai szolgálatot (este 9-től reggel 5-ig) tartott. Ők nappal polgári foglalkozásukat űzték, miért is a folytonos szolgálatot nem vállalhatták.

Tűz esetén a „fecskendő vezető" élesen szóló hangszerével vonulás közben a vész helyéig fújta a maga városrészének jelhangjait, amit meghallva az egyleti tagok kötelesek voltak azonnal a vész helyére sietni, ahol felsorakozva a parancsnok, vagy alparancsnok rendelkezéseit a leggyorsabban teljesítették.

Tűzoltók vonulása korabeli metszeten

Az önkéntes tűzoltósággal azonban nem lehetett ellátni a tűzoltói szolgálatot, ezért Széchenyi fizetett, hivatásos tűzoltóság létrehozását indítványozta. Megszervezése körül már nem merültek fel olyan akadályok, mint az önkéntes tűzoltóságnál, s Pest város tanácsa is hamar

belátta, hogy nem lehet pusztán csak az önkéntes tűzoltóságra támaszkodni. 1870. február 1-jén felállt a 12 főből álló csapat, mely az Eskü (ma Március 15.) téri őrségen megkezdte szolgálatát.

Az Eskü téri első őrtanya az egykori plébániaépületben kapott helyet

Tűzoltók az Eskü téren

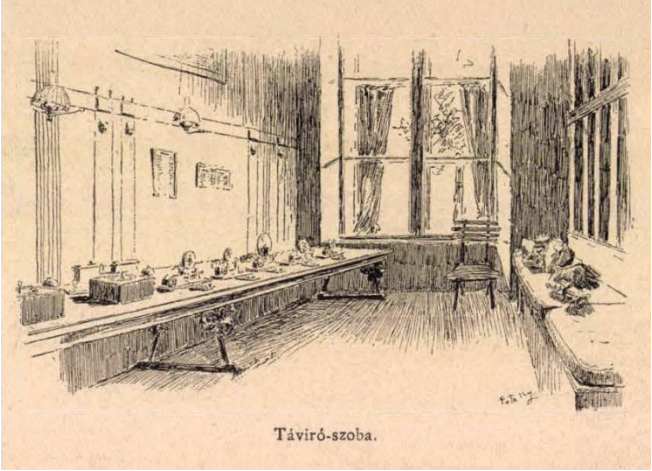

Pataky László rajzai az Eskü téri őrtanyáról

Mindkét szervezetnek, az Önkéntes és a Hivatásos Tűzoltóságnak is gróf Széchenyi Ödön lett a főparancsnoka.

Széchenyi a Magyar Országos Tűzoltó Szövetség megalakításának eszméjét is felkarolta. Az alakuló közgyűlést 1870. december 5-én tartották meg Pesten, ahol a szövetség elnökének Széchenyi Ödönt választották. Ez utóbbit akkora hírverés kísérte, hogy a felvonuló tűzoltókat virágesővel fogadták a lelkes pestiek. A tűzoltók társadalmi elismerésének nagy szerepet szántak a tűzoltói nagygyakorlattal, a fecskendők próbájával és a tűzijátékkal. A szövetség elnöki tisztségében megerősítették gróf Széchenyi Ödönt.

Széchenyi, mint főparancsnok szinte minden tűzesetnél jelen volt, s jelenlétével fokozott munkára buzdította a tűzoltókat. A tűzesetek közül ki kell emelni a Nemzeti Színház díszletraktárának égését 1871. szeptember 13-án, amikor a tűzoltók emberfeletti munkával tudták csak megmenteni a színház épületét és a ruhatárat. A tűzoltók közül többen megsérültek, így gróf Batthyány Elemér is, akire üszkös gerenda esett, és a kezét összeégette. A tűznél megjelent gróf Andrássy Gyula miniszterelnök, aki személyesen is meggyőződött a tűzoltók önfeláldozó munkájáról. A színészek a tűzoltóság tiszteletére hálaelőadást rendeztek – a *Peleskei nótárius*t játszották –, és a bevétel felét, 1107 forint 64 krajcárt eljuttatták a szervezetnek.

A Nemzeti Színház díszlettárának égése

A tűzoltóság önfeláldozó tevékenységének híre eljutott a királyhoz is, aki a mentésben résztvevőket arany és ezüst érdemkeresztel, Széchenyi Ödönt a Lipót-rend lovagkeresztjével[3] tüntette ki.

Széchenyi mint tűzoltó főparancsnok nagy figyelmet fordított a testületek felszerelésének minőségére, korszerűségére. Angliából hozatott fecskendőket, köztük az újdonságnak számító gőzfecskendőt.

A főváros jelentős összeget költött a hivatásos tűzoltóságra, azonban az önkéntesek anyagi forrásait nem biztosították, így Széchenyi Ödön sem kapott fizetést. Budapesten kiépült a tűzjelző távíró rendszer, amellyel a tűzőrségeket, a városháza tornyát és a Nemzeti Színházat kötötték össze. Sikerült a város vezetésénél elérni a tűzoltáshoz szükséges víz korlátlan és költségmentes használatát, illetve a gyakorlótér kijelölését is.

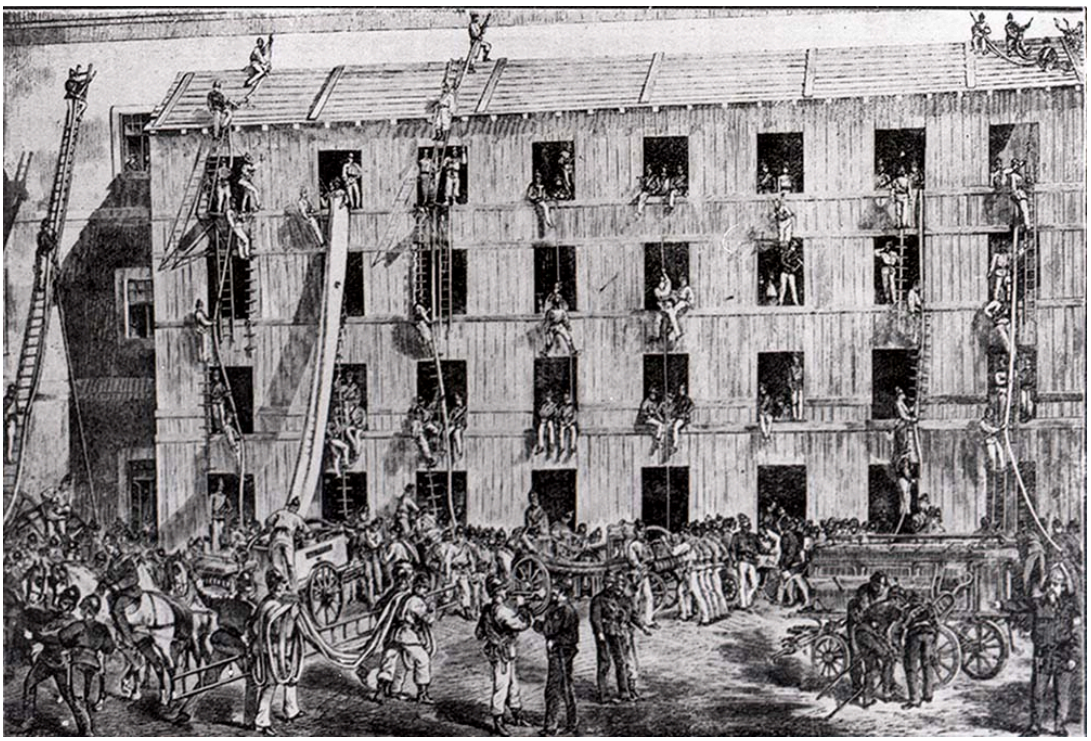

Az 1871. évi tűzoltó kongresszus alkalmából rendezett mászóházi gyakorlat korabeli metszeten

Széchenyi Ödön 1870 júniusában Konstantinápolyban járt, éppen egy tűzvész után. Akkoriban Isztambulban a fából épített házak között nagyon gyakoriak voltak a tűzesetek. A város

[3] MNL OL K 27-1871. szeptember 19. 39. ülés, 7. napirendi pont. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1867-1944. - Eredeti, aláírásokkal ellátott jegyzőkönyv.

tűztornya is többször leégett. A tűzvészben elpusztult az angol követség háza, az olasz színház, az amerikai és a portugál konzulátus, néhány francia fürdő, a német szeretetház, az örmény-katolikus és a katolikus érsekség épületei. A konzulátusok panasszal éltek a török portánál, és kérték a szultánt, hogy a város védelmére szervezzen rendszeres tűzoltóságot. Mivel Széchenyi éppen ott tartózkodott, felajánlotta segítségét, hogy magyar mintára felállítja a tűzoltóságot.

1874 elején a nyugati országok egyre határozottabban szorgalmazták a tűzoltóság létrehozását, jelöltjük gróf Széchenyi Ödön volt. A szultánra azonban az orosz nagykövet is nyomást gyakorolt, aki orosz tűzoltókat hozatott, és nagyszabású bemutatót tartott. Széchenyi összeköttetései révén időben értesült a dologról, táviratozott Budapestre, és Magyarországról átvezényelt tűzoltókkal tartott bemutatót. A bemutató sikerének hatására a szultán elismerését fejezte ki a grófnak, majd rábízta a török tűzoltóság megszervezését, évi 60 ezer frank díjazással.

Gróf Zichy Ferenc megbízásából és a külföldi követekkel történt egyeztetések alapján, a szultán diplomáciai úton érintkezésbe lépett I. Ferenc Józseffel, aki személyesen is ismerte Széchenyit, s kérte, hogy a grófot küldje ki Konstantinápolyba a tűzoltóság megszervezésére és begyakorlására. Ekkor még csak arról volt szó, hogy a gróf rövid időre hagyja el hazáját, s hazajön, ha feladatát teljesítette. 1874. október 12-én Follmann Alajos társaságában elindult Törökországba.

Széchenyi rendkívül mostoha körülmények között dolgozott, előítélettel, nehézségekkel és anyagi gondokkal kellett megküzdenie. Tűzoltólaktanyát és gyakorlóteret építtetett. A munka annyira lefoglalta, hogy végül élete végéig Törökországban maradt, de amikor tehette, hazalátogatott. Erre csak ritkán volt alkalma, mivel a szultán nem szívesen engedte el.

Török tűzoltók gyakorlata Konstantinápolyban

Amikor Magyarországon megjelent a nyilvánosság előtt, mindenütt ünnepelték. 1880-ban édesapja szobrának leleplezése, 1883-ban a Budapesti Önkéntes Tűzoltó Testület 5000. éjjeli őrsége és a Széchenyi-serleg felavatása, 1886. június 18-án a 6000. éjjeli őrség megünneplése alkalmából látogatott haza.

Harmincéves tűzoltói jubileumát 1892-ben ünnepelte. Ebből az alkalomból a konstantinápolyi ünnepségeken való részvételre 62 fő jelentkezett, köztük tűzoltótisztek, tűzoltók, hozzátartozók és érdeklődők. 1892. július 9-én nyolc kocsiból álló különvonat indult Konstantinápolyba a jubileumi ünnepségekre. A küldöttség ajándéka egy díszesen felszerszámozott magyar fogat volt, melynek bakján csikós ruhában egy „nagybajuszú székesfehérvári legény" ült. A gróf nagy örömmel fogadta a szokatlan ajándékot, beleült a kocsiba, és valóságos díszmenetben vonult végig az utcán ujjongó lelkes tömeg előtt. Széchenyi viszonzásul aranyhímzésű selyemzászlót küldött a Budapesti Önkéntes Tűzoltó Testületnek.

Az ünnepségen a török főváros lakói mellett a szultán és a török hadsereg vezetői is részt vettek. „Jangin pasa", vagyis a „Tűzpasa" jubileumáról nemcsak a törökországi, de a magyar és más országok napilapjai is megemlékeztek.

1897-ben tartották a Budapesti Önkéntes Tűzoltó Testület tízezredik éjjeli őrségét, amelyre Széchenyi Ödönt görög származású második felesége is elkísérte.

A gróf idős korában is kijárt a tüzekhez, irányította az oltást. Az egymást váltó török szultánok megbecsülték, több kitüntetést, magas rangot kapott. 1878-ban Abdul Hamid szultán török császári ezredessé, 1880-ban pasává nevezte ki. Ez volt az első eset, amikor keresztény ember

az iszlám vallásra való áttérés nélkül kapta meg ezt a rangot. A japán kormány meghívását (1883) az ottani tűzoltóság megszervezésére már nem fogadta el. 1899-ben a legnagyobb török kitüntetést, az Ozmanie-rend nagyszalagját adományozták számára.

A „Tűzpasa”

Széchenyi Ödön munkája nyomán a több mint 1,1 milliós lakosú Konstantinápoly 1900-ra már öt kaszárnyával és 3000 kiképzett katona tűzoltóval rendelkezett, akiknek a munkáját további 5000 önkéntes tulumbadzsi segítette.

1911-ben a Budapesti Önkéntes Mentő Egyesület közreműködésével megszervezték a mentőszolgálatot is Konstantinápolyban. Az első mentőállomást május 14-én nyitották meg.

1911 nyarán hatalmas tűzvész pusztított a török fővárosban, ami lehetőséget adott Széchenyi számára a tűzoltóság felszerelésének modernizálására. 1912-ben három új automobilszert szereztek be, és megkezdték a tűzjelző telefonhálózat kiépítését.

1912-ben a török tűzoltóezredek és a tengeri tűzoltózászlóalj főparancsnoka, török császári táborszernagy lett. IV. Károly király 1918-ban a Vaskorona-rend I. osztályával tüntette ki.

Az I. világháború megtörte a fejlődést, a török tűzoltóezredet a Dardanelláknál harcba vetették. Széchenyi pasa az első világháború harci tevékenységeiben nem vett részt, tűzoltói és helyőrségi szolgálatot látott el. A háború befejezése és a török birodalom összeomlása után főparancsnoki teendőit továbbra is ellátva helyén maradt, majd 1921. szeptemberében vezetésével megkezdték a katonai tűzoltóság feloszlatását és az újjászervezett tűzoltóság felállítását, melynek teljes átszervezését azonban már nem érte meg.

1922. március 23-án halt meg, s katonai pompával, a szultán képviselőinek részvételével a feriköyi római katolikus temetőben helyezték örök nyugalomra, második felesége és a feltehetően csecsemő korában elhunyt György fia mellé.

Temetéséről a Nemzeti Újság 1922. április 5-ei számában emlékezett meg, a Magyar Országos Tűzoltó Szövetség pedig gyászjelentést adott ki haláláról.